

af fines TransylvaniaeTurciam et Transalpinam valachiam <?!> sita ...'. La pagina 147, nota 22, în pasajul din ARSI, *Austria* 20, f. 362v., corect ar fi *Litanias* nu *Litaniae*! la pagina 148, nota 52, în formula de adresare a Papei Clemens al X-lea către episcopul de Corona (ASV, *Secret. Brevi*; 1505, f. 79) apare greșit 'Episcopo Coronenses', în loc de 'Episcopo Coronensi'. În fine, alte pasaje, care ar trebui să fie supuse unei operații de colajonare severe și apoi introduse în *errata*, ar mai fi și la pagina 169: ARSI, *Austria* 20, f. 336r; ARSI, *Austria* 20, f. 338r; pagina 170, ARSI, *Austria* 20, f. 339r (nota 35: probabil cel mai plin de erori de transcriere) etc. etc..

Ar mai fi de spus, ca o observație generală, valabilă pentru toate textele transcrise, că s-ar fi impus în prealabil adoptarea unui set de norme de transcriere care să permită uniformizarea grafică și claritatea mesajului textelor transcrise.

IV Considerând aspectele enumerate mai sus doar simple scăderi (ele oricum nu ocupă o pondere mare în economia lucrării), reținem ca bună imaginea de ansamblu a lucrării, remarcabilă, de altfel, prin ținuta științifică și prin eleganța prezentării. Sub aspectul țelului propus și al utilității, studiul lui Lucian Periș și-a atins fără doar și poate cu prisosință ținta: 'Per capire di più l'importanza del movimento ecclesiale in Transilvania e Moldavia del Seicento, bisognerebbe fermarsi sulla questione di quello che è poi diventato l'"illuminismo confessionale" nato in Transilvania, in seguito all'unione operata tra 1697-1700 dai romeni ortodossi con Roma. Il XVII secolo va analizzato storicamente con le categorie preesistenti nell' epoca seicentesca e dunque, il nostro studio potrebbe presentare un interesse per coloro che vorrebbero capire meglio l'ulteriore sviluppo confessionale della Transilvania' (*Conclusione*, p. 206).

Desigur, această lucrare este departe de a constitui o sinteză finală într-o disciplină particulară a istoriei, care se află încă la început de drum, dar este cu atât mai valoroasă cu cât era așteptată cu însetare să umple un gol istoric și a deschide porți de multă vreme închise. Acest studiu se constituie totodată într-o operă deschisă, pasibilă de perfecționare și aptă de a fi continuată. O spune chiar autorul: 'Lo studio, con tutto il gama di documentazione offertagli dai contributi antichi e moderni, incontra i rischi del pionierato in un argomento appena sfiorato nella storiografia ed è tuttavia passibile di subire eventuali cambiamenti. Questo avverrà soprattutto nel campo della critica testuale, tenendo conto della dispersione delle fonti e della loro scarsità per certi periodi del Seicento' (*Premessa*, p. 17). Parafrazând, deci, pe sfâtosul *padre* Bzenszky, vom spune și noi: 'Laetabere eum, Catholice Lector et vale!'.

Vasile Rus

Thomas Năgler, *Românii și sașii până la 1848 (Relații economice, sociale și politice)*, Editura Thausib, Sibiu, 1997, 391 pag. + Proveniența și lista ilustrațiilor + Indice de nume proprii + 16 planșe.

În contextul peisajului istoriografic transilvănean actual, orice demers cu valențe de sinteză, referitor la epoca medievală, se constituie într-o întreprindere temerară, riscantă chiar. Pe aceste coordonate, inițiativa lui Th. Năgler, merită subliniată și, în bună măsură, apreciată. Din această perspectivă, intenția noastră este de a încerca o serie de considerații cu privire la segmentul acestui volum care acoperă perioada de până la epoca Principatului autonom, inclusiv.

Lucrarea debutează cu un *Cuvânt înainte* în care autorul prezintă pe scurt tematica supusă cercetării în cadrul volumului, specificând faptul că aceasta reprezintă una selectivă, din perspectiva globalității raporturilor româno-săsești. Astfel, după cum rezultă și din subtitlul volumului, Th. Năgler își propune (în ceea ce privește segmentul cronologic care ne interesează) prezentarea relațiilor româno-săsești, din punct de vedere al raporturilor social-politice și economice, într-o abordare cronologică tripartită - a) perioada secolelor XII-XIV; b) perioada secolelor XV-XVI (până la momentul 1541/1542) și c) perioada Principatului autonom al Transilvaniei (1542 - 1689).

Primul capitol, cu caracter introductiv, intitulat *Românii și sașii în primele secole de conviețuire*, este divizat la rândul său în trei subcapitole. Cel dintâi se referă la populația românească a Transilvaniei din perioada premergătoare venirii sașilor. În fapt, autorul realizează o succintă istorie a Transilvaniei, din epoca post-romană până în momentul primelor colonizări germane. Din nefericire și el cade în capcana discuțiilor legate de prioritate-autohtonie/continuitate în aceste zone, accentuând un tip de discurs istoric care favorizează perpetuarea unor istorii paralele pentru spațiul Transilvaniei. În încercarea de a argumenta aceste teze, autorul recurge la formulări și raționamente, în unele cazuri, exagerate: "...stadiul deosebit de înaintat în care se afla societatea locală în perioada primelor contacte cu slavii"; "Tendința de uniformizare a civilizației materiale (ceea ce înseamnă implicit și a celei spirituale)" - o asociere extrem de riscantă(!), "...pe întreg spațiul locuit de români, reprezentat apoi în mare parte de cultura de tip Dridu (sec. IX-XI)..."; "...la Ocna Sibiului predomină formele osteologice de tipul Europei Răsăritene, pe când la Gușterița, ar domina tipul mediteranoid, *adică românesc* [completarea autorului]". În finalul subcapitolului sunt prezentate pe scurt primele colonizări germane în Transilvania. În ansamblul său, acest subcapitol are o relevanță minoră în economia lucrării, practic neexistând legături între acesta și subiectul declarat al cărții!

Cel de-al doilea subcapitol își propune studierea realităților politice și a organizării administrative la români și sași, în contextul interacțiunii acestora, pe parcursul primelor două secole de conviețuire. În prima parte este discutată problema colonizării germanilor în Transilvania, făcându-se în permanență raportări, în mod firesc, apreciem noi, la celelalte populații ale Transilvaniei, în principal la rolul maghiarilor sau cel al secuilor.

Autorul identifică drept prima mențiune a unor raporturi politice și administrative între sași și români, o mărturie de la 1250, cu referire la un episod derulat în anul 1210 (1213, după alte surse), când, oastea maghiară, condusă de comitele Ioachim de Sibiu, având în componență sași, români, secui și pecenegi, îl ajută lângă Vidin, într-un conflict armat, pe țarul bulgar Borilă Asan. Acest moment se constituie însă, în opinia noastră, într-o simplă participare la un conflict armat, în cadrul oștirii Regatului Ungar, a reprezentanților populațiilor "principale" existente în acel moment în partea central-sud-estică a Transilvaniei. Însăși formularea - "raporturi politice și administrative între români și sași", este una discutabilă, întrucât din acest punct de vedere, relațiile sași-români, teoretic nu sunt posibile; raporturi de acest gen se stabilesc între puterea centrală (regalitatea maghiară) și noii coloniști, românii, prin statutul lor, neconstituind parte activă în acest tip de relații.

Subcapitolul referitor la relațiile economico-sociale dintre români și sași în secolele XII-XIV, sugerează o analiză pertinentă a două sisteme care intră în contact, cel german, din zona de origine a primilor coloniști, bine cunoscut de către autor, respectiv cel autohton. În ceea ce privește urbanizarea Transilvaniei, Th. Năgler afirmă că aceasta "...în parte începuse anterior...", iar "...în parte s-a desfășurat și fără germani...", aceștia

contribuind doar la accelerarea procesului. Este destul de greu de acceptat o astfel de supoziție, cu atât mai mult cu cât ne raportăm la perioada secolelor XII-XIV; în virtutea datelor arheologice și documentare existente până în prezent, se poate afirma că cel mult în momentul sosirii germanilor, în Transilvania existau în mod cert și așezări mai evoluat, a căror structură (uneori și conjunctură economico-geografică) a permis noilor coloniști inițierea procesului de urbanizare propriu-zisă. Pentru perioada secolelor XII, respectiv mijlocul secolului al XIV-lea, nu sunt identificate mărturii directe ale contactelor de natură socio-economică între români și sași, însă, cum și autorul o afirmă, acestea trebuie să fi existat, chiar dacă doar într-un stadiu incipient.

Cel de-al doilea capitol, intitulat *Românii și sașii în secolele XV-XVI*, discută situația social- economică, respectiv relațiile politice între români și sași, practic, de la sfârșitul secolului al XIV-lea, până în deceniul V al secolului al XVI-lea.

Autorul, probabil în intenția de a da un caracter sintetic acestor pagini, ajunge, în unele cazuri, la un grad prea mare de generalizare a discursului: "...din Transilvania se exportau dincolo de Carpați produse ale meseriașilor, în timp ce din Moldova și Țara Românească se aduc în Transilvania mai ales mărfuri rezultate din agricultură și din creșterea vitelor." Această perspectivă, proprie marii majorități a istoriografiei românești cu privire la Evul Mediu, alături de teoria "rolului complementar" al economiilor celor două țări românești, raportate la cea a Transilvaniei, este necesar, în noul context istoriografic, a fi rediscutată, în funcție de zone și etape cronologice clar delimitate! Pe de altă parte, plecând de la un caz particular - doi negustori, Ravel Hanăș și Cârstea din Râșnov, "un negustor român și un sas din aceeași localitate", solicită și obține privilegii comerciale de la domnul Țării Românești, Radu Praznaglava - autorul concluzionează că "existau interese economice similare ale întregii comunități din Țara Bârsei"!

Din perspectivă socială, raporturile româno-săsești surprinse, sunt cele din interiorul Transilvaniei, fiind discutate în principal acțiunile sașilor în cadrul răscoalei de la Bobâlna. Existența acestor relații este o realitate unanim recunoscută, însă, intenția autorului se pliază pe accentuarea în permanență a faptului că raporturile româno-săsești au fost convergente, iar interesele, în majoritatea cazurilor, comune, cu rare sincope cu caracter accidental. Și în acest caz concluzia autorului este mult prea tranșantă, dacă avem în vedere în principal raporturile economice (dar și cele politice sau sociale) între sași și români, pe segmente cronologice clar conturate.

În cadrul paginilor dedicate relațiilor politice româno-săsești, autorul realizează în fapt istoria politică a Transilvaniei începând cu sfârșitul secolului al XIV-lea, relatând raporturile politice între Regatul Ungariei și Țara Românească în contextul ofensivei otomane. O perspectivă interesantă în cadrul acestui subcapitol este evidențiată de către autor prin sublinierea rolului politic al Brașovului (potențat în mod evident de interesele sale economice și comerciale la sud de Carpați), în contextul relațiilor deja menționate, între Regatul Ungariei și Țara Românească.

În fine, cel de-al treilea capitol, intitulat *Relațiile româno-săsești în epoca Principatului Transilvaniei (1542-1689)*, prezintă relațiile economice, situația socială și raporturile politice româno-săsești, în contextul dominației otomane asupra Transilvaniei. În plan economic colaborarea cunoaște o intensificare, crescând și procentul cazurilor de coabitare a comunităților săsești și românești în cadrul aceluiași sate, cu repartizarea echitabilă a privilegiilor și obligațiilor. Din punct de vedere social autorul surprinde modificările de structură din Transilvania secolului al XVII-lea, schimbări care afectează în egală măsură toate etniile ardelen. Analiza raporturilor româno-săsești, din această perspectivă, capătă consistență doar printr-o permanentă raportare, în principal, la relațiile maghiaro-săsești, respectiv la cele româno-maghiare, evidențind încă odată necesitatea

unei perspective plurietnice și multiculturale în cercetarea istorică cu referire la Transilvania. Referitor la relațiile politice, pentru această perioadă, autorul admite că această analiză se pretează în principal la raporturile sașilor cu statele românești extracarpătice (cu quasi-excepția notabilă reprezentată de momentul Mihai Viteazul), românii ardeleni fiind lipsiți de orice rol politic în Transilvania. Aceste raporturi reprezintă în fapt analiza poziției comunităților săsești (în principal a orașelor) - în ansamblul lor ori individual, în contextul permanentelor confruntări dintre habsburgi și otomani pentru dominația Transilvaniei. Pe aceste coordonate sunt surprinse raportările și relațiile efective ale sașilor cu cele două țări românești extracarpătice și, în mai mică măsură, cele cu românii ardeleni.

Lucrarea lui Th. Năgler, respectiv segmentul referitor la epoca medievală, evidențiază momentul actual al scrisului istoric românesc, respectiv unul de "tranziție istoriografică". Volumul, căruia îi lipsește o prezentare a izvoarelor și a bibliografiei generale utilizate, nu propune o analiză coerentă, întemeiată pe o metodologie elaborată. Discursul istoric este mai degrabă unul descriptiv-evenimential, interpretarea fiind în unele cazuri doar punctuală, ori dimpotrivă, asociată unui grad prea mare de generalizare. În funcție de aspectele studiate - politic, social sau economic, autorul se referă, preferențial, fie la relațiile sașilor cu românii ardeleni, fie la cele ale orașelor săsești cu teritoriile extracarpătice (cu predilecție la cele cu Țara Românească). Lipsa unor delimitări clare (de altfel fundamentale în acest context) între raporturile sași/români ardeleni, respectiv sași/țările române, vine, probabil, în întâmpinarea uneia dintre tezele principale ale cărții - unitatea acestor raporturi, complementaritatea lor, permanenta colaborare între români și sași (îndeosebi în plan economic).

Nivelul abordării, sugerat de titlul volumului, respectiv unul restrâns la raporturile româno-săsești, este depășit prin permanenta raportare la celelalte etnii ale Transilvaniei - maghiari și secui, în principal, fapt ce relevă (dacă mai era nevoie), că, pentru o încercare de sinteză a istoriei Transilvaniei (indiferent de tema abordată), este necesară, așa cum am amintit deja, o perspectivă plurietică și multiculturală.

În ansamblul său, segmentul referitor la epoca medievală din lucrarea lui Th. Năgler reprezintă un câștig, demersul autorului, unul dintre cei mai reputați specialiști ai istoriei sașilor din Ardeal, fiind unul meritoriu, având în vedere lacunele mari existente în istoriografia cu referire la Transilvania.

Din păcate însă, volumul reflectă, așa cum am remarcat anterior, realitatea istoriografiei românești actuale, ca fenomen global (cu puține excepții notabile), respectiv nevoia stringentă a acesteia de se autodefini, prin renunțarea la tarele moștenite de la scrisul istoric marxist-leninist (printr-o selecție atentă, realist și profesional gândită și aplicată!) și, prin conturarea unor abordări moderne, dar în același timp eficiente (!), conforme specificului acestor spații.

Cosmin C. Rusu